

MUSTAFA KEMAL'İN 30 AĞUSTOS 1924 TARİHLİ DUMLUPINAR SÖYLEVİ VE BİR FRANSIZ BELGESİ

Doç. Dr. Ünsal YAVUZ*

Gazi Mustafa Kemal, Büyük Zafer'den iki yıl sonra 30 Ağustos 1924'de Dumlupınar'da Türkiye Cumhuriyeti Tarihi açısından oldukça önemli bir söylevde bulunmuştur.

Aslında, Büyük Zafer'in kazanıldığı 30 Ağustos 1922'den söylevin verildiği tarihe kadarki oluşumlar anımsanırsa; devletin yönetim kademelerinde çağdaş boyutta büyük bir devrimin gerçekleştirildiği görülür.

Osmanlı Devleti'nin sahip olduğu geleneksel teokratik yapının yönetsel kademelerini oluşturan; saltanat-hilafet makamları ile Şer'îye ve Evkaf vekaletleri kaldırılmış ve bu kurumların belirlediği geleneksel otorite, çağın gerektirdiği biçime dönüştürülmüştür. Bu yeni çağdaş düzen ulusun bütün egemenlik haklarını elinde tutması esasına dayanan demokratik cumhuriyetçi sistemdir. Diğer bir deyişle tekçi otoritenin belirlediği kişi egemenliğine dayalı sistem yerine, ulusun yönetiminde söz sahibi olduğu çoğulcu sistem etkin kılınmıştır.

Yeni devletin başkentinin seçilmesi ve cumhuriyetin ilanı ile kuruluş aşaması tamamlanmıştır.

Devletin yönetiminde çağdaş boyuttaki yapılanmaya koşut olarak; düşünüş ve felsefede de çağdaş modeli benimsemesi, yani bu kurumlarda kendine seçenек olarak insan aklından yola çıkan, onun ürünlerine saygılı olan; deneye ve gözleme dayanan kuşkucu ve bilimsel araştırmayı temel alan yönüyle pozitivist, aydınlanmacı ve her yönü ile çağdaş bir eğitim düzenini yine aynı tarihlerde Tevhid-i Tedrisat (Eğitimin Birleştirilmesi) yasasını kabul ederek gerçekleştirmiştir.

Yeni kurulan devletin çağdaş boyutta yeniden yapılanmasının temel taşlarını oluşturan her yeni oluşum, devletin dayandığı ve geleceğinin güvencesini oluşturan temel ilkeler olarak benimsenerek

* Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Müdür Yardımcısı.

anayasalarda yerlerini almıştır. Nitekim 1924 Nisan ayında yapılan değişiklikle o güne kadar gerçekleştirilen atılımlar Anayasa'nın ruhunda yerini almışlardır. Eğer, bu yeni ve değişik nitelikli kurumsal yapılaşma çalışmaları değerlendirilirse, temel çizginin; sözü edilen kurumların din etkisinden soyutlanması (secularisation) amacına dönük olduğu ve "laik" bir devlet oluşturmaya doğru gidişin temel adımları olduğu görülecektir.

Dumlupınar söylevinin ilk paragrafında savaşların genel tanımından hareket eden Mustafa Kemal; ülkeyi yönetenlerin işbirlikçiliklerinin ülkeyi ve halkı içine ittiği felaketli durumu, verilen mücadelenin niteliği içinde 30 Ağustos Büyük Zaferi'nin Türk tarihi açısından sahip olduğu önemi ve anlamını kısa, fakat çarpıcı bir şekilde ortaya koymuştur.¹

O'na göre; Türkiye Cumhuriyeti'nin temeli, 30 Ağustos 1922'de Dumlupınar'da kazanılan bu zaferle atılmıştır. Büyük Zafer'in beraberinde getirdiği sonuçlar içinde en önemlisi ise Türk ulusuna egemenliği kazandırması olmuştur. Bunun ise yüzyıllardır, kişi otoritesinin, sınır tanımayan hırsları doğrultusunda uyguladıkları ve uygulamakta ısrar ettikleri yanlış politikalarının getirdiği felaketli sonuçlarıyla uğranılan zararlardan, ulusun, egemenliğini eline alarak kurtulması ve esenliğe ulaşması anlamına geldiğini; eğer geçmişin ders alınacak gelişmeleri içinde, ulaşılan bu son aşama ile gerçekleştirilen "Ulus Egemenliği" oluşumu değerlendirilirse, bunun öneminin ve büyüklüğünün daha net bir şekilde anlaşılacağına vurgulamıştır.

Yüzyıllardır ülkeyi yönetenlerin, Afrika, Asya ve Avrupa'da egemen olma başarısını göstermelerine karşın yaptıkları en büyük tarihsel hatanın "ülkeyi ve milleti" unutmak olduğunu söyleyerek, her türlü kurtuluş ve mutluluğun, ancak, temel çizgisi "Türkiye ve Türkiye'den başka birşey düşünmemek" olan ulusal bir politika ile olanaklı olduğu sentezine ulaşmaktadır ki bu husus O'nun daha önceki meclis konuşmalarında sık sık değindiği önemli bir yaklaşımını oluşturmaktadır.²

"Türkiye ve Türkiye'den başka birşey düşünmemek" yaklaşımı ile; özgür anlayışı ve özgür düşüncüyü toplumsal yapıda etkin kılarak, bunların beraberinde getireceği bilimsel araştırma ve atılımlarla ül-

1 Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri. Ankara, TİTE, yay. 1981. s. 174-139.

2 Bu konuda Mustafa Kemal'in TBMM'nin 3. Toplanma yılı vesilesiyle 1 Mart 1922'de yaptığı uzun konuşmayı burada anımsatmalıyız. Bkz. SD., c. I. s. 221-245.

kenin gereksinim duyduğu kalkınma hamlelerini, zenginlik ve bolluğu gerçekleştirmeyi, hızla değişen dünyada özgür ve bağımsız olarak ayakta durabilmenin vazgeçilmez koşulları olarak görmektedir.

Özet olarak: Yaşamın vazgeçilmez koşulu uygarlık yolunda yürümek ve başarılı olmaktır. Bu ise sürekli yenilenmeye bağlıdır. Bu yenilenme toplumsal ve ekonomik yaşamın tüm alanlarında çağ, çağın değişimlerini yakından izleyerek gerçekleştirilecek değişimlerle olanaklıdır. Mustafa Kemal'in Dumlupınar söylevi sahip olduğu içerik açısından oldukça önemli mesajları beraberinde getirmektedir. O, 30 Ağustos 1924 yılına kadar, yeni kurulan Türk devletinin sahip olması gereken çağdaş kurumlaşmanın üzerinde yükseleceği temel felsefenin ana çizgilerini altını çizerek vurgular ve bu konuda 30 Ağustos 1924 tarihine kadar bu konuda gerçekleştirilen işleri anlatırken bundan sonra, uygarlık dünyasında ayakta kalabilmek için yapılması gerekenleri sıralamaktadır.

Uluslararası Lozan Konferansı ile dışa dönük sorunların büyük bir bölümü çözümlenerek şimdi içe dönük yönü ile ilgili ve temelde çağdaş ve uygar bir devlet ve toplum yapısı oluşturmayı amaçlayan çalışmalara büyük bir hızla yönelinmişti. Bu nedenle 1924 yılı bu çalışmalarda önemli yolun alındığı yıl olmaktadır.

Hiç kuşkusuz, yeni devletin yeni yöneticilerinin çalışmaları ve bunların sahip olduğu temel çizginin ne olup olmadığı, içteki bazı çevrelerce yakından izlendiği gibi dış çevrelerce de değerlendirilmeye çalışılmaktaydı. Yabancı temsilciliklerin buldukları ülkelerde çeşitli konularla ve gelişmelerle olan değerlendirmeleri bağlı oldukları bakanlıklara hazırladıkları raporlarla ilettikleri bunun için hızlı bir iletişim ağı kurdukları bir gerçektir. Yabancı arşivler bu tip resmi belgelerle doludur.

Bu vesileyle, Paris'te Askeri Tarih Arşivi'nde bulduğumuz ve ülkemizde 1924-1926 yıllarında Fransız Askeri Ataşesi olarak görev yapmış Yarbay Catroux'nun, Mustafa Kemal'in Dumlupınar söylevi ile ilgili değerlendirmelerini içeren raporundan burada sözetmek istiyoruz.³

Burada hemen şunu belirtelim, Yarbay Catroux'nun bu konuşmaya bizzat şahit olmadığı anlaşılmaktadır. Çünkü raporuna başlarken; Bulgaristan'dan henüz gelmiş ve Yunanistan'a hareket hazır-

3 Archive de Guerre, Chateau de Vincennes. 7 N 3219. Dos. 2.

lığı içinde ancak konuşmayı özetlemek zorunda kaldığını ifade ederken raporunun 3. sahifesinde kullandığı "qui oblige le lecteur à débroussailler la pensée..." cümlesinde, onun Hakimiyet-i Milliye gazetesinin 31 Ağustos 1924 tarihli nüshasındaki konuşma metninin analizi-zini yaparak bu raporunu hazırladığı ortaya çıkmaktadır.

Mustafa Kemal'in konuşma metnini cümle cümle değerlendirdiği anlaşılan Yarbay Catroux'nun kendince önemli gördüğü noktalar şöyle sıralanabilir:

1) Despotik sultan-halife rejiminin süpürülmesi her ne kadar Paşa için zor bir geçiş dönemini beraberinde getirmişse de, geleneksel otoriteyi kaldırmadan ülkenin kurtuluşu olanaksızdı. Bu oluşum şu sonuçları beraberinde getirmiştir:

- a- Ulus egemenliği ortaya çıkmıştır,
- b- Genç cumhuriyete süreklilik kazandırılmıştır.
- c- Böylece, Türkiye dahili zincirlerini kırarak yabancı boyunduruğunu reddetmiştir.

2) Büyük Zafer'den alınması gereken en önemli ders ise; toplumun ulusal mücadeleyi verirken gösterdiği irade ve gücü, şimdi Türkiye'yi "barış" hedefine ulaştırırken göstermek zorunda oluşu idi. Çünkü bu, Türkiye'nin bağımsızlığının, ilerlemesinin ve uluslararası ilişkilerde etkinlik kazanmasının garantisi olacaktı; Uygarlığa ulaşma sürekli yenilenmeye ve ilerlemeye bağlıydı; bu yolda geri kalmış toplumlar ölüme mahkum idiler, ve eğer gerçekleştirilmesi düşünülen uygarlık güçlü bir ekonomiye sahip değilse geçici olacaktı.

Görüleceği gibi Yarbay Catroux, Mustafa Kemal'in söylevinde üzerinde durduğu tüm noktaları olduğu gibi raporuna almıştır. Raporun en önemli bölümü konuşmayı yorumladığı son paragraf olmaktadır.

Catroux bu bölümde şu sonuçlara ulaşmaktadır:

— Paşa, oldukça ağırlıklı bir konuşma ile ulusu aydınlatmak ve karakteri maddeci olan bir uygarlık düzeni konusunda düşünmeye davet ederek bu düzenin değerini vurgulamaya çalışmaktadır,

— Eserini savunmakta kaygıları olduğunun gözlenmesine karşın, Paşa, bu konudaki kararlılığını söylevinde sesini yükselterek gösterirken yalnız değildi,

— Vatanın yüce çıkarları açısından halifeliğin kaldırılması çok önemli idi. Aslında askeri zaferin tamamlayıcıları olarak gözüken; devletin laikleştirilmesi, kişinin toplum içindeki statüsü ile ilgili reformlar gibi hem siyasi hem de tinsel devrimlerden birinin olmayışı özünde laikleştirme olan bu çabaları geçici ve başarısız kılacaktı.

SONUÇ

Mustafa Kemal İtilaf Devletleri'ne karşı verdiği silahlı mücadelenin son durağı olan Dumlupınar'da Büyük Zafer'in kazanılışından iki sene sonra aynı yerde, bu kez, ülkenin ve toplumun uygar dünyada layık olduğu yeri almasının ve bu yeri koruyabilmesinin koşullarını akılcı bir yöntemle ifade etmektedir.

Ve o güne kadar gerçekleştirilenler ise bu mantığın zorunlu kıldığı değişimlerdi. Eğer formüle edilirse; yönetimdeki yeni düzenleme çağın zorunlu kıldığı çoğulculuğu temel alan bir değişimdi. Bu değişim, toplumun en küçük temel birimi olan aileden başlayarak tüm bireylerin eşitlik ve özgürlüğünden hareket eden yeni yaklaşımla tamamlanacaktı.

Yaşanan çağda özgür ve bağımsız bir ulus olarak ayakta durabilmek, ancak süratle değişen çağa, ayak uydurmak ve güçlü bir ekonomiye sahip olmakla olanaklıydı. Bu nedenle kazanılan askeri zaferi tamamlayacak çalışmaların zaman geçirilmeksizin başlatılması zorunlu idi.

Özetle, Gazi, ulusuna, Büyük Zafer'i kazandığı Dumlupınar'da bu kez eserinin sürekliliğini ve geleceğinin güvencesini oluşturacak yeni hedefleri göstermektedir.

Fransız Askeri Ataşesi Yarbay Catroux'nun raporuna gelince; yabancı gözlemcilerin buldukları ülkelerde tüm oluşumları ne denli dikkatle izledikleri konusunda iyi bir kanıtı oluşturmaktadır.

Kendi ülkesinde yaklaşık bir asırda gerçekleştirilen değişimlerin deneyimiyle Yarbay Catroux'nun, Mustafa Kemal Türkiye'sindeki çağdaş değişim ve gelişmeleri yabancı gözü ile yerinde değerlendirdiği ve temel çizgisi laikleştirme olan tüm bu çalışmaların geleceğin modern ülke ve toplumunun hazırlayıcısı olduğunu sezinlediği anlaşılmaktadır.

Le second d'entre eux , qui retrace pour le grand public les événements militaires du 26 Août au 30 Août 1924 , ne relate que des faits connus , présentés toutefois dans un ordonnancement assez artificiel , afin d'en rendre l'impression plus forte sur les auditeurs.

Le premier discours par contre - celui de MOUSTAPHA KEMAL PACHA - tend à tirer de la glorification des journées libératrices , un stimulant et une indication symbolique pour la nation . Après un assez long développement destiné à marquer le rôle personnel , qu'il avait lui-même joué dans la victoire , le Chazi a voulu en dégager sa philosophie . C'est à ses yeux la date la plus importante de l'histoire turque ; bien mieux elle exercera son influence sur l'histoire générale , car elle comporte un avertissement à qui tenterait désormais d'asservir la Turquie . En assurant "une vie éternelle" à la jeune République , elle a marqué l'avènement de la souveraineté nationale , banyé le régime despotique du Sultan Calife et mit fin du même coup aux hontes de la patrie . La Turquie a brisé au même moment ses chaînes intérieures et rejeté le joug de l'étranger . L'un ne pouvait aller sans l'autre ; la libération du pays , a été en substance le Pacha dans un passage particulièrement dur pour le Califat - ne pouvait être acquise sans la déchéance

du Souverain .

Le but a été atteint , mais c'était le but de guerre ; aujourd'hui , la Turquie doit avoir son but de paix et apporter à sa réalisation la même conception bien arrêtée , la même volonté tenace et implacable , qu'elle a manifestées pour battre l'ennemi . Voilà la méthode qui doit enseigner la victoire . Or, le but de la paix doit être la conquête d'une haute civilisation , garantie de la prospérité , de l'influence et de l'indépendance de la TURQUIE. Les peuples qui demeurent en arrière sur la voie de la civilisation , sont appelés à périr . Or, qui dit civilisation , dit transformation et progression ; la Turquie doit innover et se renover en abandonnant les idées caduques . Elle doit fonder son ordre social sur la famille , union où l'homme et la femme se partagent des droits égaux .

Cependant, la civilisation est précaire qui ne possède point de solides assises économiques , sauvegarde de la prospérité et de la paix sociales , et élément indispensable de la sécurité d'un pays . Le mot d'ordre et le but sont donc : la civilisation par la voie du développement économique .

Voici , résumé rapidement et aussi exactement que possible , le discours de MOUSTAPHA KEMAL PACHA . Sous un verbalisme un peu touffu qui oblige le lecteur à débroussailler la pensée, il a le mérite de montrer

à la Nation une voie , encore que l'ordre de civilisation ~~est~~ auquel il la convie soit ^{de} caractère purement matérialiste . C'est en définitive la paraphrase de la formule célèbre d'un ministre français du siècle dernier " enrichissez-vous " et c'est aussi la directive fondamentale de la culture germanique . Mais les turcs d'aujourd'hui , et sans doute de toujours , - j'ai eu l'occasion de l'écrire ailleurs , - ne sont point des idéalistes et leur chef leur a parlé le langage qu'ils attendaient . L'homme d'état cependant , dans ce discours , n' a pas été le seul à élever la voix ; le partisan a eu le souci de défendre son oeuvre - , il faut le noter - , en justifiant par l'intérêt suprême de la Patrie l'abolition du califat , la laïcisation de l'état et la réforme du statut personnel , et en présentant cette révolution politique et morale comme le complément de la victoire militaire , à défaut duquel elle eût été précaire ./.

